

Perica Vujić

Filozofski fakultet

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Maja Glušac, *Imenovanje, oslovljavanje i dozivanje u hrvatskom jeziku*. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2024.

Godine 2024. u izdanju osječkog Filozofskog fakulteta objavljena je druga samostalna knjiga Maje Glušac pod nazivom *Imenovanje, oslovljavanje i dozivanje u hrvatskom jeziku*. Knjiga obuhvaća 319 stranica.

U prvome poglavlju *Imenovanje u hrvatskom jeziku* autorica u uvodnom dijelu govori o osobnim imenima i prezimenima, daje detaljan pregled literature i dosadašnjih istraživanja da bi se zatim detaljnije osvrnula na odnos imena i jezične norme. Autorica dodatno ističe kako treba imati na umu kad se radi o apelativima i imenima da su to dvije različite imeničke kategorije kada se govori o odnosu jezične norme i imena. U dijelu o pravopisnim pravilima o pisanju imena ističe se kako u svakom pravopisu postoje poglavlja u kojima se spominju imena, dok u dijelu o naglasnim obilježjima imena navodi kako treba uzeti u obzir i naglasnu normu kad se govori o odnosu imena i jezične norme. Osobita je pozornost posvećena odmakom od naglasne norme pri pojavi silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima u imenima. Posljednji dio prvog poglavlja posvećen je ženskim prezimenima i prezimenima ženskih osoba ističući razliku između tih dviju sintagma i odnos literature, odnosno neujednačeno onomastičko nazivlje koje se htjelo ujednačiti tim dvjema sintagmama.

Nastavljajući s imenovanjem, autorica se bavi u drugom poglavlju uporabom spojnice u dvostrukim prezimenima. Ističe kako je istraživanje potaknuto dvjema suprotstavljenim činjenicama jer u *Zakonu o osobnom imenu* navodi se kako se ime i prezime mogu sastojati od više riječi i osoba je dužna služiti se njima u komunikaciji, dok su u medijima zapisi dvostrukih prezimena različiti što u nekim situacijama može imati i vrijednosni učinak. U nastavku se poglavlja autorica bavi nastankom dvostrukih prezimena, ističe njihov položaj s pravopisnog, morfološkog te s pravnog gledišta. Zatim je opisana provedba istraživanja četiriju dvostrukih prezimena hrvatskih političarki u korpusu triju dnevnih novina. Autorica zaključuje da se zakonski oblici prezimena uglavnom ne poštuju, teži se izostavljanju pisanja spojnice i da zakonski oblik prezimena ima prednost u odnosu na pravopisnu normu, stoga su pravopisna pravila zalihosna.

U idućem se poglavlju autorica bavi (ne)pisanjem međusuglasničkog *j* u sklonidbi hrvatskih i stranih imena i pokrata i u tvorbi njihovih posvojnih pridjeva. Ističe kako se na to pitanje mogu dati tri odgovora: pravogovorni, pravopisni i jezični, a odgovore na sva tri pitanja autorica nudi tako što analizira i uspoređuje rješenja iz suvremenih pravopisa, jezičnih savjetnika, gramatika te zasebnih radova koji se bave tom tematikom u hrvatskom jeziku. Autorica je sažeto rješenja prikazala tablično, a zatim provela istraživanje na mrežnim stranicama *Hrvatske jezične riznice*, mrežnog korpusa *hrWac* i *Hrvatskog nacionalnog korpusa*. Ispitivana je učestalost dvostrukih oblika u genitivu jednine, a po potrebi i u dativu, lokativu i instrumentalu jednine, te posvojni pridjev u nominativu. I ti su rezultati prikazani tablično. Autorica zaključuje na kraju poglavlja da je usporedba različitih normativnih priručnika pokazala brojne neujednačenosti u pravilima što ne treba čuditi zbog brojnih dvostrukosti. Također, korpusno je istraživanje pokazalo da je osobito problematično pisanje imena na *i* koje može biti različito zapisano, neujednačen oblik posvojnog pridjeva prezimena *Camus*, instrumentalni oblici imena na *io* i tvorba posvojnih pridjeva tih imena. Zaključno navodi da u nekim primjerima dvostrukosti su opravdane, kao naprimjer kod razlikovanja imena *Mia* i *Mija*.

U novome poglavlju autorica opisuje glasovne promjene u imenima. Na samome početku ističe cilj istraživanja, a to je usporedba normativnih određenja u vezi s (ne) provođenjem glasovnih promjena u imenima te se provjerava poštuje li se norma u uporabi imena na internetskim stranicama dnevnih novina. Kako i normativna literatura dopušta u kosim padežima imena dvostruke, u nekim slučajevima i trostruke oblike, provedena je i anketa s dvjema skupinama studenata osječkog Filozofskog fakulteta. Jednu su skupinu činili studenti Hrvatskog jezika i književnosti, a drugu studenti Psihologije. U nastavku su poglavlja opisane i istraživanje je provedeno u vezi sa sljedećim glasovnim promjenama: nepostojano *a*, nepostojano *e*, prijelaz, sibilizacija, palatalizacija, jednačenje po zvučnosti i ispadanje glasova. Na kraju poglavlja autorica zaključuje kako imena kad uđu u sintagmatske odnose podvrgavaju se standardnoj normi u kosim padežima, u nominativu ne jer je taj oblik imena zakonski i služben. Istraživanja na internetskim stranicama dnevnih novina i anketa pokazala su kako se pri uporabi imena u kosim padežima zbog jezične ekonomije i blagozvučnosti sve više ne provode glasovne promjene.

U nastavku knjige autorica se i dalje bavi imenima, u ovome poglavlju konkretno sklonidbom imenske formule, s tim da je najveći naglasak u ovome istraživanju dan stranim imenima. Kao korpus korišten je *hrWac*, bez kvantitativne analize. U nastavku poglavlja dan je pregled napomena o sklonidbi imena, najprije ženskih osobnih imena, zatim prezimena ženskih osoba i sklonidba imenske formule muške osobe. Autorica zaključuje kako zapisi stranih imena mogu biti problematični, osobito s glasovima i kombinacijama kojih nema u hrvatskome jeziku. Kako one mogu biti problematične i za izgovor, a u sklonidbi se polazi od izgovornog oblika, tako se

pojavljuju dvojbe i nesigurnosti kako zapisati neke imenske formule u kosim padežima. Ono što je sigurno, prema autorici u sklonidbi muških imena i prezimena nema normativnih neujednačenosti.

Nadovezujući se na temu imenske formule, u ovome se poglavlju autorica bavi njezinom pragmatikom. Autoričin je cilj istražiti aktiviranje strategija neuljudnosti ovisno o spolu i vrsti diskursa. Pretpostavka je da će takve strategije više do izražaja doći pri imenovanju ženskih osoba u odnosu na muške, kao i u medijskom diskursu u odnosu na politički. Opravdanje takve pretpostavke leži u raznolikijem imenovanju žena spram muškaraca i u prepletanju publicističkog i administrativnog stila što karakterizira politički diskurs. U nastavku autorica navodi rezultate istraživanja imenovanja i oslovljavanja u političkom i medijskom diskursu gdje je analizirala imenovanje ženskih i muških osoba od travnja do lipnja 2021. godine. Izabrano je pet političarki i pet političara i istraženo je prvih 35 pojavnica na internetskim stranicama triju dnevnih novina, dvaju političkih portala i jednog političkog tjednika. U zaključku autorica navodi kako je potvrđena rodna različitost u političkom i medijskom diskursu s obzirom na rodnu neravnopravnost. U tim dvama diskursima prevladavaju neutralni načini imenovanja iako i oni mogu aktivirati strategije neuljudnosti ako se promotri širi kontekst članka, a u medijskom diskursu više je primjera imenovanja s namjerom negativnog pragmatičkog učinka kao što su ironija, sarkazam i pejorativnost. Takvo imenovanje više je usmjereno na političarke u odnosu na političare jer se češće pisalo o njihovim privatnim životima.

U novome poglavlju autorica se nastavlja baviti imenima, no u ovom su slučaju u pitanju imena osječkih ulica i trgova, odnosno osječka hodonimija. Navodeći najprije zakonske okvire za imenovanje ulica i trgova, autorica navodi kako je cilj ovog istraživanja utvrditi motivaciju osječke hodonimije na lokalnoj, nacionalnoj i nadnacionalnoj razini koja je nadopunjena utvrđivanjem tvorbenih načina imenovanja ulica, moguća odstupanja od jezične norme te promjene imena osječkih ulica i trgova tijekom povijesti. Provedena je strukturna analiza osječkih hodonima koji su, prema motivaciji, podijeljeni i u nastavku poglavlja opisani kao antropohodonimi, fitohodonimi, hidrohodonimi, orohodonimi, horohodonimi, ojkohodonimi, hodonimi motivirani lokalnim obilježjima i ljudskom djelatnošću te ostali hodonimi (motivirani svojim smještajem, bojama, opisom, pojmom slobode i nazivom međunarodnog jezika esperanto). Analiza je pokazala kako najveći udio imena ulica i trgova pripada antropohodonimima. Što se tiče promjena u imenovanju ulica i trgova kroz osječku povijest, uspoređeni su nazivi od 18. stoljeća do danas i njihova preimenovanja. Autorica na kraju zaključuje kako je osječka hodonimija najvećim dijelom motivirana hrvatskim imenima i vrijednostima čime se potiče i jača hrvatska nacionalna svijest, no ističe i kako je jako malo imena motiviranih zaslužnim ženama.

U novome poglavlju imena su istraživana u rječnicima i to kao leksikografski doprinos nacionalnom identitetu i kulturnom pamćenju i također je istraženo zašto se imena (ne) uvrštavaju u rječnike. Istraživanje je provedeno na temelju *Hrvatskog enciklopedijskog rječnika* s pokušajem odgovora na pitanje „koliko onimijska građa tog tipa rječnika pridonosi određenju nacionalnih identiteta različitih naroda i time ujedno u određenoj mjeri pridonosi kulturnom pamćenju Hrvata“ (str. 138). Nakon što su definirani pojmovi nacionalni identitet i kulturno pamćenje te objašnjeno zašto je odabran *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, izneseni su rezultati istraživanja. Rezultati su pokazali da imena koja pripadaju Hrvatskoj bliskim nacijama kao što su Mađarska, Srbija, Slovenija, Bosna i Hercegovina imaju brojne potvrde, dok su imena ostalih nacija također zastupljena i to najviše ona koja su dijelom opće kulture.

U idućim dvama poglavljima autorica se bavila imenima u frazemima. Najprije je provedeno istraživanje u kojem su frazemi koji u sastavu imaju ime proučavani s pragmatičkog stajališta jer se htjelo utvrditi u kojoj mjeri takvi frazemi imaju pozitivne i/ili negativne konotacije te ovisi li njihova uporaba o stupnju obrazovanja govornika i prozirnosti imena u frazemu. Korpus čine dva rječnika: *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* i *Hrvatski frazeološki rječnik*, a uporaba je provjerena pretraživanjem *Hrvatskog nacionalnog korpusa*, *hrWac-a* i *Hrvatske jezične riznice*. Uz to sve provedena je i anketa među učenicima osmog razreda osnovne škole i studentima kroatistike na osječkom Filozofskom fakultetu. Rezultati su istraživanja pokazali da najčešće frazemi s imenom u sastavu imaju negativnu konotaciju, stariji ispitanici poznaju veći broj frazema i češće ih rabe, što je pokazala i pretraga nabrojanih korpusa. Nadovezujući se na temu frazema, iduće poglavlje čini rječnik frazema s imenskom sastavnicom nastao na temelju pregleda suvremenih rječnika hrvatskog jezika i znanstvenih radova koji se bave frazeologijom. Autorica naglašava kako taj popis frazema nije konačan.

Drugi je dio knjige posvećen vokativu. Najprije je posvećeno poglavlje vokativu kao padežu gdje autorica donosi i problematizira opis vokativa u gramatikama i ostalim jezikoslovnim radovima. Kreće se najprije od određenja vokativa kao nezavisnog padeža, zatim njegovo razlikovanje u odnosu na nominativ, opisuju se njegove posebnosti u okviru lokalističke teorije i strukturalizma da bi se došlo do razmatranja stavova o tome kako vokativ nije „pravi“ padež. Govori se i o sintaktičkim karakteristikama padeža i opisuje se kao zanimljivost pojava tzv. „novog vokativa“ u suvremenom ruskom jeziku. U nastavku je navedeno kako postoje sve veći interesi za istraživanje vokativa i kategorije vokativnosti koja se smatra širim pojmom od vokativa i dodatno se proširuje apelativnošću koja obuhvaća, uz vokativnost, i imperativnost i interogativnost. Na kraju ovog poglavlja autorica je najavila kojim će se jezičnim razinama i problemima baviti u vezi s vokativom u nastavku knjige.

Prva tema u vezi s vokativom posvećena je određenju vokativa kao morfološke kategorije i to ponajviše u gramatikama. Analizirano je petnaest gramatika krenuvši od Kašićeve iz 1604., a namjera je usustaviti opis vokativa s obzirom na zastupljenost vokativa kao padeža u gramatikama, kakav je odnos vokativa prema ostalim padežima, vokativne nastavke imeničkih vrsta i naglasne karakteristike. Na temelju provedene analize autorica zaključuje kako se naizgled čini da problema s vokativom na morfološkoj razini nema, zapravo ih ima i tu nabraja sljedeće probleme: vokativ imenica srednjeg roda koje označuju što neživo, vokativ neodređenih oblika pridjeva, dvostrukosti i trostrukosti vokativnih oblika osobito u suvremenim gramatikama. Autorica na kraju zaključuje da je nužno uzeti u obzir „osobitosti vokativa kao funkcionalnostilske i pragmatičko-semantičke kategorije čak i u njegovu opisu kao morfološke kategorije“ (str. 215).

Drugo poglavlje o vokativu posvećeno je jezičnim funkcijama vokativa, odnosno istraživanjem se ispituju mogućnosti uporabe vokativnih izraza pri ostvarivanju jezičnih funkcija. Autorica najprije proučava jezične funkcije vokativa kao morfološke kategorije, zatim kao sintaktičke kategorije te kao pragmatičko-semantičke kategorije. U okviru pragmatičko-semantičke kategorije posebno su opisane emotivna i poetska funkcija vokativnih izraza te sintagmatske i sintaktičke osobitosti tih izraza. Autorica na kraju ovog poglavlja zaključuje kako vokativ kao pragmatičko-semantička kategorija ostvaruje sve jezične funkcije prema Jakobsonu, vokativni izrazi nisu isključivo sredstvo konativne funkcije, ostvaruju se i emotivna (sintagmatskim i sintaktičkim obilježjima), poetska (u književnim djelima), fatička (u komunikaciji), referencijalna (subjektna i predikatna uloga u narodnoj poeziji, u suvremenom jeziku predikatni proširak i priložna oznaka uz pojedine glagole) i metajezična funkcija (za razumijevanje potreban širi kontekst).

U idućim dvama poglavljima autorica se bavi vokativom u književnoumjetničkom stilu i to u *Pričama iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić i *Kiklopu* Ranka Marinkovića. U *Pričama iz davnine* istraživane su jezične funkcije vokativnih izraza i njihova stilogenost. Istraživanjem autorica pokazuje kako vokativni izrazi u *Pričama iz davnine* utječu na ritmičnost pripovijedanja, ekspresivnost i emocionalnost u karakterizaciji likova, njihovih psiholoških i emotivnih stanja. Nadovezujući se na prethodno poglavlje, i u ovom istraživanju pojavljuju se kao jezične funkcije vokativnih izraza konativna, fatička, poetska i emotivna. Za razliku od *Priča iz davnine*, vokativni izrazi u Marinkovićevu *Kiklopu* proučavani su kao doprinos interpretaciji romana, stoga su proučavani na mimetičkoj, mitološkoj, intertekstualnoj i psihoanalitičkoj razini. Autorica u ovome poglavlju zaključuje: „U odnosu na vrste ekspresivnog značenja vokativa najbrojniji su semantički obogaćeni vokativi emocionalne reakcije koji pridonose karakterizaciji likova, predstavljaju različite emocije i raspoloženja govornika i njegov odnos prema sugovorniku, tj. sredstvo su kvalifikacije govornika od strane sugovornika.“ (str. 263)

U posljednjoj temi u vezi s vokativom autorica se bavi uporabom društvenih deiktika *ti* i *Vi* u svakodnevnoj komunikaciji. U ovom poglavlju autorica povezuje kategoriju vokativnosti s poštovanjem i uljudnošću, stoga je cilj istražiti obraćanje u javnoj komunikaciji. Istraživanje je podijeljeno u dva dijela: u prvome dijelu istražuju se razlike u obraćanju s obzirom na dob ispitanika, a u drugome se dijelu, propitkujući teoriju o „neuređenosti“ jezika javne komunikacije, istražuje obraćanje slušateljima radijskih emisija. U nastavku poglavlja najprije se teorijski objašnjava pojam deiksa, posebno društvena, te društveni deiktici *ti* i *Vi* kao mehanizmi moći i solidarnosti, zatim leksikografska, pravopisna i morfološka određenja spomenutih zamjenica. Istraživanje prvog dijela provedeno je *online* anketom u kojoj je sudjelovalo 250 ispitanika iz cijele Hrvatske, dok je istraživanje drugog dijela provedeno na hrvatskim radijskim postajama Hrvatskom radiju, Otvorenom radiju i radiju bravo! Autorica zaključuje: „Odabir društvenih deiktika – zamjenica *ti* i *Vi* – prije svega uvjetovani su izvanjezičnom stvarnosti koja je individualna i varira od uporabe iz pristojnosti do uporabe iz puke antipatije prema sugovorniku.“ (str. 296) Autorica ističe, na temelju rezultate ankete, kako je mladima svejedno kako im se tko obraća i kako se oni obraćaju što je posljedica demokratizacije.

Kraj knjige pripada iscrpnom popisu literature, autoričnim bibliografskim napomenama i njezinu životopisu. Zaključno možemo reći kako je Glušac ovom knjigom obuhvatila dvije velike teme – imena i vokative, upozorila na neke probleme u vezi s tim temama, služila se dosljedno metodologijom koja je objašnjena u svakom poglavlju i, također, primjenjiva i na neka nova istraživanja.